

LAS CALLES DE BARCELONA: TOPOGRAFIA DE LA HISTÒRIA A L'EIXAMPLE⁽¹⁾

RESUM

Que els noms dels carrers de l'Eixample de Barcelona es deuen a Víctor Balaguer i que a més mostren administració i personatges de la Corona d'Aragó és prou conegut, però el que amb aquest article s'intenta és situar l'obra *Las calles de Barcelona* en el procés balaguerià de donar a conèixer la història de Catalunya i de crear, físicament a la ciutat, un topos històrico-literari que es perpetui en el temps. Mitjançant una narració ben trobada Balaguer aconsegueix que els noms de la ciutat més vella es vinculin amb els de la nova en construcció i que, al cap i a la fi, Barcelona esdevingui la capital catalana.

ABSTRACT

It is widely known that street names in Barcelona's Eixample neighbourhood must be attributed to Víctor Balaguer and that they depict the administration and characters from the Aragon Kingdom. However, this article focuses on Balaguer's work *Las calles de Barcelona* (The Streets of Barcelona) as an attempt to disseminating the history of Catalonia and creating a historic and literary topography perpetuated through time. By means of a well weaved story Balaguer achieves that the names of the old city remain linked to those in the one under construction and that, ultimately, Barcelona becomes the capital of Catalonia.

VIGÈNCIA I INTERÈS

De *Las calles de Barcelona* de Víctor Balaguer n'acaba de sortir una edició facsimil des de Sevilla. L'anterior era de Dossat de 1987. L'any 1969 l'editorial Tàber, per iniciativa de Joan Perucho, va encarregar a l'Albert Jané la traducció al català. Només va enllestir el primer volum ja que el projecte no es va concloure. El 2007 va fer donació del manuscrit a la Biblioteca Víctor Balaguer.

Abans que jo Joan Palomas, Lluís Quintana i recentment Marina Cuccu ja s'han ocupat del llibre de Víctor Balaguer.⁽²⁾ Ells ho han fet exclusivament sobre el llibre mateix. Jo miraré de posar-lo en un continu dins el projecte balaguerià.

Per saber què pretenia Víctor Balaguer amb *Las calles...* no ens queda altre remei que llegir-lo de dalt a baix amb certa atenció, perquè també aquí compleix perfectament el seu més pur estil d'inserir continguts ideològics dins les composicions literàries o textos històrics.

Una vegada més Víctor Balaguer ens demostra que el fil conductor del seu pensament es troba escampat en els seus textos de tots els gèneres. Les seves idees estaven destinades a tota la

població perquè calessin. No volia que les rebessin únicament les classes dirigents; la població en general les havia de pair. Crec que en el cas de Balaguer, com veurem, és molt pertinent l'observació que en relació a la construcció del relat fa François Dosse quan diu: *“Ja no els determinants, sinó els seus efectes; ja no les accions memoritzades ni tan sols commemorades, sinó l'empremta d'aquestes accions i el joc de les commemoracions; no el passat tal com va passar, sinó les seves reutilitzacions permanents, les seves utilitzacions i seves no-utilitzacions, el seu pes sobre els presents successius; no la tradició, sinó la manera com aquesta es va construir i transmetre.”*⁽³⁾ En el cas que ens ocupa, aquesta idea és bàsica per entendre la recepció de l'obra de Víctor Balaguer per la qual cosa seria molt interessant resseguir, a la inversa, qui, quan i per què se'l va atacar i com això ha determinat uns judicis persistents encara avui.

Així, doncs, pel que fa a la construcció del relat, hauríem de situar en una perspectiva més ampla la gestació d'un llibre d'aquestes característiques dins un marc polític com el que es vivia aquells anys a Barcelona. Més endavant en veurem el contingut, però ara ens cal saber que *Las calles...* va tenir un informe negatiu de la Real Academia de la Historia. L'informe no qüestionava el llibre sinó la denominació dels carrers, i alguns dels comentaris posen en evidència que la incomoditat venia per la interpretació dels fets. Alguns arguments ens són encara ara molt i molt familiars: tot allò de la recuperació del passat i les ferides.

Per exemple, i agafats pràcticament a l'atzar: *“que resultaría una especie de anacronismo si se dieran a calles de esta parte nueva los nombres de Cortes Catalanas, Diputación, Consejo de Ciento, Parlamento, & Por mas que se diga, y sea verdad, que se ponen tales nombres como monumento a la memoria de aquellas instituciones, siempre será cierto que debía este hallarse en la parte antigua donde tuvieron su asiento y su realidad histórica y donde naturalmente ha de conservarse su recuerdo. En la población nueva significarían lo que en ella no hubo y aun podrían llegar a producir confusión, o error con el tiempo”.*

Però el més rellevant és l'atenció que mereixen les referències negatives a determinats reis que s'inclouen dins les biografies d'alguns personatges destacats, perquè, es diu, poden reobrir ferides ja tancades. Els sona? *“Por muy célebres que sean los nombres y dado que fueron notables las prendas y mérito de los personajes que figuraron en las alteraciones y guerras ocurridas en Barcelona en los tiempos de D. Juan II, Don Felipe IV y Don Felipe V no deben resucitarse ni ponerse en las calles. Sabido es que fue máxima entre los romanos y debe serlo para toda nación culta no levantar monumento duradero por los triunfos y glorias alcanzadas en guerra civil. Luego mucho menos debe renovarse y escitarse su memoria con monumentos erigidos después de siglos. El mérito que aquellos tuvieron, en medio de los males comunes, lo guarda la historia en sus anales, reproducirlos en monumentos sería abrir de nuevo y al cabo de tantos años las heridas que el transcurso del tiempo y la sucesión de otros reinados, otro espíritu y otras instituciones cicatrizaron por completo estableciendo felizmente la armonía que nada ha turbado después, que nada debe ni puede turbar en los tiempos actuales ni en los venideros.”*

L'ajuntament, amb un llarguíssim informe del qual sembla traspuar la mà de Víctor Balaguer, replica que, d'entrada, les qüestions pràctiques d'ús dels noms en escriptures i documents de compra-venda, així com els rètols ja existents desaconsellen canviar cap nom. I afegeix que *“Más ahora después del mucho tiempo que existe en sus respectivas esquinas de cada calle la lápida nominativa de la misma que el público ha aprendido a conocerla por su título y con el que se han*

verificado infinitas transacciones y se han concedido permisos para edificar, la Real Academia de Historia impugna en parte el sistema adoptado y si bien en abstracto, indica la conveniencia de las alteraciones”.

L'informe també rebutja que hi hagi desequilibri, com assegura la Real Academia, entre els noms històrics, els tècnics, els topogràfics o els contemporanis.

Pel que fa als noms dels personatges protagonistes d'enfrontaments amb els reis Joan II, Felip IV i V, l'informe suposa que deuen referir-se a Claris, Casanovas o Villarroel entre altres, però no s'està de remarcar que en això es comet un error quan l'Academia qualifica aquests fets de guerra civil: *“Equivocando, tal vez sin intención los efectos actuales con las causas anteriores, olvida que entonces Cataluña independiente y regida sólo por sus leyes especiales y sus Condes y Señores, acudía a la defensa de los fueros y de la independencia y al combatir lo hacía no contra sus compatrióticos sino con los que en aquel tiempo era sus enemigos”.*

Ho deixarem aquí, simplement com un referent a no oblidar.

EN EL MARC DE LA TRANSFORMACIÓ DE LA CIUTAT

Tal com se'ns proposa en l'exposició dels Jocs Florals,⁽⁴⁾ la ciutat canviava molt més enllà d'una estricta transformació urbanística, de manera que, realment, el nomenclàtor proposat no fou només una llista de noms que permetien a Balaguer satisfer les seves dèries político-culturals. Ho evidencia que la negociació que es va fer a l'ajuntament (com bé explica Lluís Quintana) no va acabar allí, sinó que va quedar mal resolta en bona mesura a causa d'instàncies científiques superiors.

Si estem d'acord amb la proposta que se'ns fa des de l'exposició dels JJFF que la recuperació literària catalana va sorgir dins un ample context reformador, és important afegir, doncs, que el llibre de Víctor Balaguer era no únicament un catàleg onomàstic sinó una guia per a aquesta regeneració que es demanava. Quan surt al carrer *Las calles...* s'estava pendent –i el llibre l'anuncia– de la “revolució” política, que per Víctor Balaguer anava estretament lligada a la transformació cultural entesa com a idiosincràsia essencial dels catalans; després la dura realitat el portarà, com ell mateix escriurà més tard a Mistral, de la comèdia a la tragèdia.

A la transformació iniciada li calia no únicament ideologia i determinació, sinó eines de construcció pràctica. En el camp de la cultura, per exemple, *Las calles...* constitueixen una eina de reforç d'aquesta construcció –tant a la ciutat com al país en general– que havia de passar inevitablement per la cultura i el coneixement; *Las calles...*, efectivament, van plenes de referències en aquest sentit: indiquen els llocs i els propietaris de biblioteques, de gabinets de tot tipus (numismàtics, museològics, etc.) i de col·leccionistes... però amb un plus de servei. Un exemple: al carrer Canuda hi vivia un col·leccionista d'arqueologia (Saura) que segons Balaguer és una de les primeres de la seva classe. L'entrada acaba així: *“Estas reliquias de la madre patria, estos testimonios de la historia del arte, serán siempre contemplados con interés y respeto por el que sienta correr por sus venas la sangre catalana. Felicitamos cordialmente al señor Saura por haber desenterrado del polvo del olvido y salvado tal vez de la destrucción tantos importantes restos que pertenecieron*

a nuestros mayores, y le consagramos este recuerdo de gratitud por su patriótica idea y haberse constituido voluntario custodio de los mismos”.

L'enumeració de vestigis i obres destacables, la trobarem sobretot en les esglésies de les quals relaciona les obres i els autors que se'n conserven a l'interior. La llotja, un altre lloc emblemàtic, es converteix no únicament en un centre d'instrucció artística, sinó que li atorga la qualificació d'únic museu públic de què disposa la ciutat.

RELACIÓ PRÈVIA DE VÍCTOR BALAGUER AMB L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

El 1852 (el mateix any que havia estat nomenat cronista de la ciutat) va publicar un fulletó amb el títol *Administración municipal de Barcelona en 1852 siendo presidente del Exmo. Ayuntamiento y alcalde Corregidor el M.I.S.D. Santiago Luis Dupuy...* Dupuy va ser alcalde entre el desembre de 1851 i el desembre de 1852. Si pensem que Balaguer va ser nomenat cronista a l'octubre, aquest és un homenatge, no gratuït, a un alcalde liberal amb interès, com ell mateix, per la ciutat industrial i moderna, etc.

Balaguer justifica la redacció d'aquest text, com sol ser habitual en ell, mitjançant referències històriques que li permetin establir un lligam entre el passat, el present i la planificació del futur. I comença així *“Fue antigua costumbre en Barcelona consignar cada año los servicios durante el mismo prestados a la ciudad por sus consellers. Era esto una especie de acta librada a su fidelidad y celo, una especie de título de honor que se les daba en recompensa del desinterés y del amor con que habían servido a la ciudad. Hoy me atrevo a intentar una cosa parecida”.* I passa tot seguit a remarcar les múltiples i grans millores que en només un any ha aconseguit l'esmentat alcalde. És una enumeració de modificacions urbanístiques i sanitàries a la ciutat.

Una altre pas previ a *Las calles...* serà que el mateix any dels JJFF (1859) és nomenat, segons la notícia que dona Marina Cuccu, assessor de la Comissió municipal de l'Eixample de Barcelona.

QUÈ FEIA BALAGUER DURANT ELS ANYS D'AQUEST INFORME?

No m'interessa entrar en punts detallats, sinó posar-lo en relació al seu projecte global. A Víctor Balaguer no se'l pot, ni s'ha d'interpretar únicament a partir d'un sol llibre perquè a tot el que feia hi donava una interpretació molt vasta. En certa manera va seguir la tendència de moda durant el XIX amb el redescobriments de Titus Livi i el seu mestratge en el sentit que la història ha de tenir utilitat. *“No es pot pensar la discontinuïtat més que sobre un fons de continuïtat que és el temps mateix.”*

A partir dels anys cinquanta (del XIX), Balaguer havia començat a publicar llibres de viatges; viatges a la Catalunya interior com es diu ara. I així, en ell el paisatge es converteix en el principal aliat per topografiar la història. El 1850 publicava *Una expedición a San Miguel del Fay*

on fa confluïr la història (sobretot amb la casa dels Montcada) i el reconeixement a Piferrer, de qui en un altre lloc dirà que li pren el relleu en la narració històrica. Amb aquest llibret el territori es converteix en teatre de la història. De fet, no fa res més que situar-se en la línia dels plantejaments que havia fet Schlegel quan vinculava la necessitat de desvetllar l'amor a la pàtria mitjançant el record (potser actualment d'això se'n diu memòria històrica i dels llocs, llocs de memòria tal i com planteja Pierre Nora?). El 1851 Balaguer escrivia *La elocuencia al alcance de todos*, un llibre totalment reflexiu sobre l'ús i la funció de la literatura i també del que ell en diu la narració històrica de la qual en defineix els principals paràmetres. El 1853 arriben *Las bellezas de Cataluña*, que té com a principal objectiu la recuperació de la història no només la d'un poble o comarca “*sino la de todo un país, la de toda una nación, la de toda una monarquía*” i més endavant afegeix “*La historia de Cataluña es también la de Aragón, la de Valencia, la de Mallorca... y es también, no hay que dudarlo, la historia de la libertad de España*”.

Però sobretot parla de recuperar la “narració” de la història. Aquest, crec, és un matís a considerar perquè segons ell la utilitat de la història passa indefectiblement per una narració i, sobretot, pel com s'explica. Perquè el seu objectiu no és fixar uns fets, sinó explicar-los. A la introducció de la *Hª de Cataluña...* del 1860 diu: “*Faltaba, pues, un cuerpo de la historia, mejor o peor, que enlazase todos los trabajos parciales, de gran mérito algunos, por medio de una ilación sostenida. Faltaba una historia completa, que aunque no grande ni universal como debiera ser, estuviese a lo menos purgada de fábulas y ridiculeces. Esto es lo que me he propuesto escribir...*” Recordem que l'edició de 1888 dóna a *Las calles...* el caràcter de complement de la *Historia de Cataluña* (a seques, aleshores).

CONSTRUCTOR DE MENTALITATS. ALGUNES TRAMPES ESTRATÈGIQUES

La principal dificultat per comprendre Balaguer és que cal llegir amb molta atenció les seves obres. No és possible conèixer quin és o era el seu tarannà si no fem un important esforç per posar-nos a la pell dels lectors de les seves obres, les quals, cal no oblidar-ho, eren molt populars. Ell amb aquests textos pretenia adreçar-se als sentiments col·lectius, no pas a les classes dirigents. A aquest grup, els parlava de negocis, de plans de creixement, de construcció, de guanys econòmics; però la vertebració ideològica l'havia de suportar la societat en general: entitats, col·lectius diversos i per damunt de tot calia cohesionar mentalment la capa més ampla de la societat. Ell va fer-ho amb eficàcia, com a mínim, fins aquests anys previs a la revolució del setembre de 1868.

Cal fer, doncs, un exercici en aquest sentit i situar-nos en la posició dels lectors als quals anava dirigit el missatge.

Exemples trets de *Las calles...* mateix: “*En los preceptos dados a los catalanes por Ludovico Pío y Carlos el Calvo [llegenda 4 barres i Guifré] después del que dio anteriormente el mismo Carlo Magno, consta de una manera evidente, clara, inconcusa, primero: que los moradores de este PAÍS llamaron a los reyes de Francia en su ayuda pidiéndoles auxilios para arrojar a los árabes, no porque dependiesen de ellos sino con el CARÁCTER DE UNA NACIÓN LIBRE que solicita el apoyo de otra para un caso dado*”.

Quan parla de la construcció de la casa de Barcelona es refereix a la Corona d'Aragó com a “estado: *Por su enlace con doña Petronila hija de Ramiro el monje, tuvo lugar la unión de los reinos de Cataluña y Aragón, comenzando entonces en aquel estado que debía llamarse la Corona de Aragón, aquella unión fraternal de dos naciones que entrelazadas por un vínculo federal habían de llegar a ser durante cierta época el reino más fuerte y glorioso de la tierra... Ramon Berenguer, empero, sólo se tituló príncipe de Aragón, y ambos estados conservaron sus principios de nacionalidad*⁽⁵⁾ *distintos, sin confundir ni ceder el más pequeño de sus privilegios*”. En fi, que no hauria de sorprendre'ns que algú en aquells anys, com ara els felibres, pensessin que amb Víctor Balaguer podien aconseguir una república federal catalana. Evidentment parla de nació; una nació que com cap altra té Corts democràtiques des del segle XIII.

Hi ha altres exemples que són una autèntica filigrana. A la pàgina 16, just a l'inici de l'obra i per concloure la part dedicada a la síntesi de la història, dóna una volta de cargol per defensar la legitimitat històrica de la identitat catalana quan diu: “*Esta es en resumen, pues más adelante ha de venir la esplanación, la historia de esas que los historiadores cortesanos, los cronistas zurzidores de historias falsas han llamado la 'rebeliones de Cataluña', y todo porque los catalanes no han querido nunca ser los realistas del rey sino los realistas de la libertad. Llámese nos en buena hora rebeldes, que en los diccionarios de todas las lenguas, los rebeldes al rey, en este sentido, son leales a la ley*”.

Alerta!, perquè, en aquest context, calia llegir entre línies el doble sentit, un crit a la rebel·lió a la corona d'Isabel II, i just tres pàgines més tard afegeix que “*Barcelona está llamada a figurar en los grandes acontecimientos que se acercan y que no pueden tardar en conmover a la nación con estrépito, ya que con tiempo no ha sabido o no se ha querido poner remedio a los males que todos lamentan. El espíritu altamente liberal que reina en esta ciudad es una garantía de que, cuando lleguen sucesos, hoy de todos previstos, sabrá mantenerse a la altura de su heroico pasado...*”.

Serà, doncs, una constant que el passat i el futur poden unir-se mitjançant la història. Balaguer ho aplicarà magistralment a *Las calles...* i els carrers antics entraran en el camp de visió del futur mitjançant situacions, llocs i personatges que d'una manera o altra formen part del relat del conjunt que es proposa per als nous carrers. La ciutat mitjançant la seva narració es construeix en una sola unitat; és uniforme. En algun d'aquests carrers antics hi poden haver nascut guerrers o cabdills que van participar en alguna institució que apareixerà a l'Eixample. En una part molt important li serveixen per donar opinió, expressar posicionaments polítics o fer propostes clares de reivindicació. I ja que som en el marc de la commemoració dels Jocs Florals aprofito per posar un exemple on apareixen: per exemple al c/ Vidal explica que és nom de trobador, fa la història dels JJFF de Tolosa i acaba: “*Hemos creído oportuno dar estas ligeras noticias de los JJFF que se celebran todos los años en Tolosa, y bien podríamos aquí dar algunas sobre los de Barcelona; pero guardamos para otro lugar y ocasión más propicia*”. Segurament a *Esperansas y recorts* d'aquest mateix any.

RELACIÓ DE LA CONSTRUCCIÓ IDEOLÒGICA DE LES CALLES AMB ALTRES OBRES ANTERIORS

Sovint molts autors retreen que Víctor Balaguer a *Las calles...* no delimita clarament ni l'objectiu ni el pla de l'obra, opinió que no comparteixo i que m'obliga, com a mínim, a justificar-la. Com ja he dit, per saber el programa ideològic de don Víctor no queda altre remei que llegir-lo sencer i amb atenció. Des del meu punt de vista crec que l'explicació del pla de l'obra es troba a l'entrada Floridablanca: allí dóna, a més, com a punt de partida de la seva obra la de Pi i Arimon (*Barcelona antigua y moderna*) i la de Bofarull al seu *Diccionario* quan reclamen que hi ha fets, institucions i personatges que necessiten que se'ls dediqui un carrer “*para eterna memoria y ejemplo de las generaciones presentes y futuras*”, i afegeix que seria una bona manera de popularitzar la història i desvetllar-ne l'afició. Víctor Balaguer se'n fa ressò i afegeix que justament això és el que ell farà per a tots els carrers que a partir d'ara s'hauran d'obrir. En síntesi, es reconeix deutor de Pi i Arimon de P. de Bofarull.

Després de lamentar que se li hagin substituït alguns dels noms proposats, afegeix que no tots estan mal aplicats, “*pero puesto que la ocasión lo trae, bueno será prevenir futuras críticas diciendo que cuando el autor de estas líneas se encargó de poner nombres a todas las calles del ensanche, concibió el plan de que todos fuesen acomodados a hechos, glorias e instituciones pertenecientes a la historia de Cataluña, a fin de formar un conjunto general, histórico y armónico. Fue espuesto el plan a uno de los señores concejales que formaban la comisión del Ayuntamiento encargada de dar dictamen, y mereció por completo la aprobación de aquel ilustrado individuo del cuerpo municipal. No fue culpa suya, ni mucho menos del autor de estas líneas, si el plan dejó de realizarse por completo a causa de no haber sido aprobados todos los nombres.*”

“*De todas maneras, si bien ahora necesariamente ha debido quedar incompleta la idea que se propusiera el autor de esta obra, pues que del conjunto de todos los nombres hubiera aquella resaltado clara y evidente,⁽⁶⁾ sin embargo, el plan concebido puede conocerse bastante por los nombres que han sido respetados en las calles del ensanche, nombres que nos permitiremos reunir aquí en algunas agrupaciones para que el lector pueda hacerse cargo en parte del pensamiento que presidió su elección.*”

I els presenta agrupats així:

- Orígens de la pàtria: Els noms dels comtes d'Urgell i Villena.
- Glòries populars i cíviques de la nacionalitat catalana i de les seves lliures institucions [sic]: Corts, Parlament, Diputació, Consell de Cent. Els seus magistrats: Claris, Tamarit, Casanovas, Fontanella. Glòries literàries: Ausiàs Marc, Lull, Aribau, Montaner Pujades, Vilanova (filòsof antic), Balmes, Ali-Bei, Viladomat. Glòries militars: Borrell, Pallàs, Roger de Flor, Entença, Rocafort, Villaroel. Glòries marítimes: Roger de Llúria, Conrad de Llanza, Bernat de Vlamari.
- Glòries de la Catalunya moderna: Bruc, Girona i Tarragona (defensa davant els francesos); Manso (la Guerra del Francès era massa propera); Wad-ras (voluntaris catalans).
- Tributs dels catalans: Comerç, Marina i Indústria.

I segueix dient: “A estar continuados los diez o doce nombres más, que hubieron de suprimirse por causas que no son de este lugar, el lector hubiera podido juzgar de cómo el plan que nos habíamos propuesto era completo, y de cómo se había procurado no olvidar ninguna representación gloriosa para dejar bien dibujada la fisonomía histórico-política de Cataluña”. És per tot això que quan, dins l’obra, el nom és molt forçat ho fa notar explícitament:

Per exemple en l’entrada Sepúlveda: “El nombre que lleva recuerda el de don Francisco Sepúlveda, que ha sido dos veces distintas gobernador civil de Barcelona. Agradecido el cuerpo municipal a este gobernador, puso su nombre a una calle cuando se trató de dárselo a las que iban a abrirse en el Ensanche, en cuya ocasión era aquel la primera autoridad civil de Barcelona”.

Potser és a causa d’una lectura massa identificada amb un simple nomenclàtor que ha dut a algú a desconfiar de la catalanitat del text balaguerià, tal i com defensa Joan Palomas. Crec que el que portem llegit fins ara no deixa cap mena de dubte. És evident que Balaguer sí que catalaneja, però també ho és que inicia el procés d’espanyolització a partir de la Guerra del Francès que estava tot just a cinquanta anys vista. I actua encara amb unes premisses que hauran de canviar quan es trobi plenament involucrat en el procés polític derivat de la revolució de 1868.

Una altra de les crítiques que se li fan és que no donava les procedències bibliogràfiques. Ara bé, a la Biblioteca Víctor Balaguer es conserven i són consultables i han estat consultades tot sovint unes petites notes amb la referència d’on treu la idea. I dins el text, en algunes ocasions remet a companys seus, especialment Madoz, Cutchet, Bofarull, Capmany... Don Víctor feia servir la tècnica periodística que avui té tant de predicament d’escriure tot catalitzant idees provinents d’altres: *Las calles...* per què no poden ser una amalgama de la idea que dona Pi i Arimon i l’estructura de nomenclàtor de Bofarull?

En bona mesura i seguint el que ja havia iniciat temps enrere, promou la creació de mites d’entre els quals aquí, a *Las calles...*, destaca Rafel de Casanovas o Pau Claris, a qui defineix com “uno de los más entusiastas campeones que tuvo la causa de las libertades catalanas y el más celoso sostenedor del derecho de la soberanía nacional”.

SINGULARITAT CONSTRUCTORA

A Víctor Balaguer li interessava, literalment, construir. En literatura: Jocs Florals; en història, premsa, *Historia de Cataluña...*; en política, ideari, liberalisme català, treballadors... Però hi ha un parell d’iniciatives que pot construir realment, físicament: els carrers de Barcelona i la Biblioteca Museu Víctor Balaguer.

Quan vinculem un escriptor amb un lloc és a causa de la interpretació que aquest n’hagi pogut fer. Ell mateix ens mostra els seu paisatges de Montserrat, del Montseny i dels Pirineus. També els de Poblet, Ripoll, Santes Creus... En aquest cas, però, el procés és invers (és ell qui decideix donar una interpretació precisa a un espai) i dins un continuum de construcció nacional/ideològica perfectament planificat.

A banda de la seva relació amb el concepte urbanístic de Cerdà, es troba al davant un munt d’espais als quals ha d’assignar uns noms. Tot d’un cop. Una possibilitat era posar-los amb

certa aleatorietat o donar-hi un fil conductor (“*el hilo de la historia*”, que diu ell). Opta, com sabem, per aquesta segona possibilitat. I construeix una obra històrico-literària.

Potser és el primer cas en què un text literari pren una forma física. Crida l’atenció que l’edició de *Las calles...* de 1888 es presenti com un complement a la *Historia de Cataluña* que va editar aquell mateix any. Ja ho he dit en algun altre lloc, però és imprescindible per entendre la direcció i el grau d’evolució del pensament polític de don Víctor la lectura detinguda i comparada de les dues edicions de les dues obres esmentades, perquè només així –en els canvis interpretatius de personatges, situacions i llocs mitificats per ell mateix fins al 1868– podrem conèixer l’evolució del llegat polític i cultural balaguerians.

No satisfet amb això, construeix un relat que empasti el passat amb el present i el futur. Els nous carrers queden històricament vinculats amb els antics, dins les muralles. L’element recurrent de la morta-viva o el *Surge et ambula* (ben maçó per altra banda) apareix força al començament quan diu, a l’entrada del carrer Aragó, que “*hoy afortunadamente, puede evocarse la santidad de los antiguos recuerdos con la confianza de despertar las fibras que sólo estaban dormidas en los corazones patriotas*”.

Tot i que la beatificació de sant Josep Oriol era encara recent i s’havia popularitzat molt, ell, a l’entrada que correspon a aquest carrer, prefereix obviar-ho per dedicar-lo a Jaume Tió, “*uno de las adalides del romanticismo, cuando se inició en Barcelona esta revolución literaria*”.

Las calles... tenen el gran mèrit de no limitar-se a explicar el què dels noms dels nous carrers, sinó que, quan destaca alguns esdeveniments o personatges dels antics, construeix de fet una narració única per a tota la ciutat. Una ciutat que ve d’antic i treballa pel futur. El futur, tanmateix, procedeix del passat històric més gloriós. I és aquesta història la que ha d’ajudar a entendre el futur.

LAS CALLES DINS LA CRONOLOGIA VITAL DE VÍCTOR BALAGUER

Només ens hem referit a una obra de Víctor Balaguer d’abans de la revolució de 1868. Fins aleshores la seva trajectòria és força rectilínia, sense massa trencadissa; serà a partir de la revolució del 1868 (de la qual no n’havia previst, com altres, les conseqüències) que el nostre protagonista es mostra més polièdric. La vinculació amb la política l’obligarà a adaptar-se i flexionar la seva posició perquè, sense abandonar l’eix essencial del seu pensament, pugui seguir viu en la batalla política i seguir alhora mantenint els interessos catalans sense decebre en el compromís polític espanyol. No hem d’oblidar que la gran transformació política moderna espanyola s’inicia durant el període de construcció de la nació espanyola liberal a partir dels anys 1810-12.

No sabia dir el perquè, però quan penso en aquell moment històric em ve al cap el que tan sovint durant els anys 1980 apareixia en les converses quan se’ns demanava prioritzar entre ser primer d’esquerres i guanyar en polítiques socials i després la qüestió nacional, o bé just al contrari, primer polítiques nacionals i després polítiques socials. Bé, doncs, el temps i les circumstàncies en què Víctor Balaguer va créixer prioritzaven la construcció espanyola; només alguns van

defensar la necessitat nacional. Fins als 1868-69 Víctor Balaguer va ser-ne uns dels més populars defensors; després va canviar clarament les estratègies.

Alguns dels seus punts més forts dels futurs anys de professionalització política que, quan publica *Las calles...*, és a punt d'encetar, els havia insinuat ja en algunes petites obres (guies de viatges en tren a Terrassa i Sabadell, per ex.). Em refereixo al proteccionisme. A *Las calles...* ho inclou al carrer Indústria: "*Los años que acaban de transcurrir han visto la industria catalana a grande altura, y no es culpa suya si no ha alcanzado toda la brillantez y todo el esplendor que de seguro obtendría con instituciones más libres y con leyes más protectoras*".

Si fins aleshores havia treballat en la recuperació essencialista de la realitat catalana, passada la revolució del setembre de 1868 i incorporat completament i definitivament en política, es convertirà en el defensor del que ell mateix, al poema *Los quatre pals de sang*, havia qualificat com *lo quart pal*: l'economia, el proteccionisme. Però queda per a una altra ocasió.

FINAL

En l'actual nomenclàtor el nom de Víctor Balaguer va quedar el 1980 arraconat en una minúscula plaça amagada entre la Via Laietana i la plaça de Santa Maria del Mar. En les dades que sobre ell dóna la pàgina oficial del nomenclàtor diu: "Polític, historiador, poeta i dramaturg. Mantenedor dels JJFF i mestre en Gai Saber. Ministre de Foment i Ultramar en el regnat d'Amadeu I". Punt.

Observacions: Hi ha errors, va ser ministre també durant la primera república i amb Alfons XII, i obllits: Ni una paraula que fos l'autor dels noms dels carrers del famós Eixample de Barcelona.

NOTES

- (1) Aquest text correspon a la conferència que amb el mateix títol es va pronunciar el dia 17 de desembre al Museu d'Història de la ciutat de Barcelona, la qual cosa explica el cert to col·loquial.
- (2) Joan PALOMAS, *Victor Balaguer: renaixença, revolució i progrés*, Vilanova i la Geltrú, 2004; Lluís QUINTANA "Una proposta histogràfica en pedra: *Las calles de Barcelona* de Víctor Balaguer" dins *L'escriptor i la seva imatge: contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, L'Avenç, 2006, pp. 34-61; Marina CUCCU, "'Las calles de Barcelona' de Víctor Balaguer" a *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 14 (2008), pp. 147-161.
- (3) *Història. Entre la ciència i el relat*, València, UV, 2001.
- (4) *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Exposició commemorativa del 150è aniversari al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.
- (5) Els subratllats són meus.
- (6) Els subratllats són meus.